

AİLE MAHKEMELERİNDE GÖREV YAPAN SOSYAL ÇALIŞMACILARIN BOŞANMA OLGUSUNA İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA*

Tuğba YÜCE¹
Ömer Miraç YAMAN²

Öz

Bu araştırma, yaptıkları işin içeriği gereği sürekli olarak boşanma olgusunu deneyimlemekte olan veya deneyimlemiş ailelerle çalışan ve aile mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacıların, çalışma sürecinde edindikleri deneyimler çerçevesinde boşanma olgusuna ilişkin düşüncelerini, görüş ve önerilerini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Nitel araştırma deseninin kullanıldığı bu araştırma kapsamında İstanbul iline bağlı adliyelerde en az bir yıldır görev yapan 24 sosyal çalışmacı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Saha araştırmasından elde edilen veriler 3 ana tema ve onların altında yer alan alt temalar çerçevesinde ele alınmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde; verilerin, sosyal çalışmacıların boşanma hakkındaki düşünceleri, çiftleri boşanmaya götüren sebeplerin neler olduğuna dair görüşleri, boşanmaların azalmasında topluma ve devlete ne gibi görevler düştüğüne ilişkin ifadelerini içeren başlıklar altında toplandığı görülmüştür. Yapılan araştırmada, sosyal çalışmacıların boşanmayı doğal ve olağan bir süreç olarak niteledikleri, boşanma nedenlerinde ilk üç sıraya ailelerin müdahalesi, sadakatsizlik ve iletişim eksikliğini koydukları anlaşılmış; boşanmaların azalması için geniş aile ve sosyal çevrenin çiftlerin evliliğine ilişkin olumsuz müdahalelerden kaçınmalarının, birlikteliğin her döneminde çiftlerin profesyonel destek almalarının ve topluma yönelik bilinçlendirme çalışmaları yapılmasının önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarıyla ilişkili olarak; aile ve evlilik kurumunun sağlıklı bir yapıya kavuşması ve olumlu bir gidişat sergilemesi için bireylere, topluma ve devlete yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Aile mahkemesi, Sosyal çalışmacı, Boşanma olgusu.*

* Bu çalışma Prof. Dr. Ömer Miraç YAMAN danışmanlığında Tuğba YÜCE'nin yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹Sosyal Çalışmacı, Adalet Bakanlığı, E-posta: tugbayuce66@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6168-1047

²Prof.Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-posta: omermirac@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9989-8575

YÜCE, T., YAMAN, Ö. M. (2022). Aile Mahkemelerinde Görev Yapan Sosyal Çalışmacıların Boşanma Olgusuna İlişkin Düşünceleri Üzerine Nitel Bir Araştırma. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 22 (57), 825-862. DOI:10.21560/spcd.vi.990349

A QUALITATIVE RESEARCH ON THE OPINIONS OF THE SOCIAL WORKERS EMPLOYED IN FAMILY COURTS ON THE PHENOMENON OF DIVORCE

Abstract

This study was carried out in order to reveal the thoughts, opinions and suggestions of the social workers, who work with families who are constantly experiencing or have experienced the phenomenon of divorce due to the content of their work, and who work in family courts, within the framework of their experiences during the working process. The qualitative research patterns were used in this study, and under the study, in-depth interviews were made with 24 social workers who have served at least for one year in the courthouses affiliated to Istanbul province. The findings obtained from the field survey were handled around 3 main themes. When the findings obtained in the research are examined; It was seen that the data were collected under the headings of social workers' opinions about divorce, their views on the reasons that led couples to divorce, their statements about the duties of society and the state in reducing divorces. In this research, it was understood that social workers describe divorce as a natural and normal way, and they put family intervention, infidelity and lack of communication in the top three reasons of divorce. It has been concluded that, avoiding the negative interventions of the extended family and social environment related to the marriage of couples, receiving professional support during every period of the marriage and carrying out awareness-raising activities for the society is important in order to reduce divorces. Based on the results of the study, suggestions were made the individuals, community and state for ensuring that the family and conjugal union has a healthy pattern and makes positive progress.

Key Words : *Family court, Social worker, Divorce phenomenon.*

GİRİŞ

1.Boşanma

Aile, evlilik bağı ile kurulur. Bu bağı kuran bireylerin evliliklerinin sağlam temellere dayanması için evlilik öncesinde; birbirleri hakkında yeterli derecede bilgi edinmeleri, birbirlerine denk olup aynı zamanda benzer beklentilere sahip olmaları, birbirlerini her yönden değerlendirerek, etki ve yönlendirme altında kalmadan evliliğe karar vermiş olmaları, kuracakları ortak hayat hakkındaki temel konularda anlaşmaya varmaları ve duygusal açıdan birbirlerine yakın olmaları gerekmektedir (Battal, 2008, ss.48-52). Evlilik kurumuna adım atıldıktan sonra ise; aile bireylerinin rollerinin açık bir şekilde belirlenmiş olması, üyeler arasında sağlıklı iletişim ve etkileşimin kurulması (Nazlı, 2012, ss.25-27) ailede sevgi, saygı ve güven ortamının hâkim olması, belirlenen sınırlar dâhilinde hareket edilmesi (Gladding, 2002, s.32), cinsel ilişkide uyumun yakalanması, eşlerin beden ve ruh sağlıklarının yerinde olması gerekmektedir (Başaran, 2013, ss.156-157). Bir evliliği başlatmak ve bir ilişkiyi sürdürmek için gerekli olan bu durumlara sahip olunmadan evliliğe başlamak evliliğin sağlıklı bir şekilde yürütmesine engel olmakta, birlikteliklerin mutsuz bir biçimde devam etmesine veya boşanmayla sonuçlanmasına yol açabilmektedir. Normal şartlarda hiçbir insan boşanmak için evliliğe adım atmaz ancak çiftlerin evlilik kurumuna adapte olamaması, mizaç farklılıkları, evliliğin getirmiş olduğu sorumluluğu kaldıramama gibi nedenler çiftler arasında çatışmalara neden olabilmekte, bu çatışmaların çözüme kavuşturulamaması halinde ise aile tamamen özelliğini ve işlevlerini kaybederek, huzursuzluk ve güvensizliğin adresi haline gelebilmektedir (Bayer, 2018, s.226). Bu denli kötü bir gidişat sergileyen evliliklerde boşanma, hem çiftler hem de varsa çocuklar açısından daha iyi bir çözüm olabilmekte, aile üyelerinin böylesi bir kötü gidişat gösteren evliliğin yol açtığı sorunlardan daha az hasarla çıkıp geri kalan hayatlarını daha sakin, huzurlu ve üretken geçirmelerine vesile olabilmektedir (Amato, 2000, s.1282; Zastrow, 2010, s.264; Timurturkan, 2018, s.213).

Henüz birçok Avrupa ülkesine kıyasla çok düşük olduğu görülmekle birlikte; boşanmalar, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de giderek artan oranlarda yaşanmaktadır. Nitekim Türkiye İstatistik Kurumu tarafından

yapılan araştırmada 2001 yılında binde 1.41 olan kaba boşanma hızı 2011 yılına gelindiğinde binde 1.62, 2021 yılına gelindiğinde ise binde 2.07 olarak gerçekleşmiştir (Boşanma İstatistikleri, 2021). Türkiye’de boşanmaların genel özelliklerine baktığımızda; evliliklerdeki en riskli dönemin evliliğin ilk 5 yılında olduğu, boşanma oranları ile eğitim durumu arasında doğru orantının bulunduğu, boşanmaların en fazla büyükşehirlerde gerçekleştiği, boşanmaların en çok 26-35 yaş aralığında görüldüğü dikkat çekmektedir (Ayhan, 2018, ss.15-17). Ayrıca evlilik oranlarındaki en yüksek rakam 2008 yılında görülmüş; bu tarihten itibaren evlilikler azalmış; boşanma oranları ise periyodik olarak artmıştır (Çapcıoğlu, 2018, s.28).

2.Boşanmaya Neden Olan Etkenler

Boşanmanın; sosyal, kültürel, dinsel, ekonomik ve psikolojik nedenleri bulunmaktadır (Yıldırım, 2005, s.235; Ersöz, 2011, s.252; Kır ve Bülbül, 2012, ss.100-101). Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2011: ss. 229-232) tarafından yapılan “Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması”na göre Türkiye genelinde en önemli boşanma nedeninin “sorumsuz ve ilgisiz davranma” olduğu görülmektedir. Bunu ise sırası ile “evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama” ve “eşini aldatma” faktörleri takip etmektedir. Boşanma nedenleri cinsiyet açısından kıyaslandığında ise yine kadınlar ve erkeklerde benzer oranlarda en önemli boşanma nedeninin “sorumsuz ve ilgisiz davranma” olduğu dikkat çekmektedir. Kadınlar ikinci sırada boşanma nedeni olarak “dayak/kötü muamele”yi belirtirken “aldatma” ise kadınlar için üçüncü sırada yer alan boşanma nedenidir. Erkeklerde ise boşanma nedeni olarak ikinci sırada “eşlerin ailelerine karşı saygısız davranması” yer alırken üçüncü sırada “eşin ailesinin aile içi ilişkilere karışması” bulunmaktadır.

Yapılan literatür taraması sonucunda çiftleri boşanmaya götüren diğer nedenler arasında; ailelerin evliliğe müdahalesi, şiddet (Yıldırım, 2004, ss.61-76), kötü alışkanlıklar (Amato ve Previti, 2003), evin geçiminin sağlanamaması (Coontz, 2007, s.9), sadakatsizlik (Shackelford vd., 2008), cinsel sorunlar (Abalı, 2006, s.51), iletişim eksikliği (Ergin, 2004, s.179), çiftler arasında paylaşımın bulunmaması (Özgüven, 2001, s.309), farklılıklara sahip olma (Levinger, 1970, ss.114-118), ruhsal problemler (Erkal, 2006, s.118), evlenen bireyler arasındaki yaş farkının fazla olması (Arıkan, 1996, s.64) kadınların

toplumdaki statüsünün artması (Nevid, 2009, s.386) ve toplumda boşanmanın daha fazla kabul görmeye başlaması (Zastrow, 2010, s.264) yer almaktadır. Yine aynı şekilde; bireylerin isteksiz bir şekilde evliliğe zorlanması, evlilikten umduğunu bulamama, sorumsuz ve ilgisiz davranma, erkek ile kadın arasında her açıdan aşırı bir dengesizliğin var olması, bekârlığın daha cazip gelmesi, daha iyi imkânlarla sahip kişilere özenme, çiftlerin birbirlerinin yakınlarına yönelik tutumları da çiftleri boşanmaya götüren diğer önemli etkenlerdir (Ayhan, 2018, ss.24-28).

3.Boşanmada Sosyal Hizmet Müdahalesi

Boşanmanın günümüzde yaygın bir toplumsal olgu haline gelmesiyle birlikte boşanmakta olan ve boşanmış ailelerle çalışmak sosyal hizmet uygulamasının kaçınılmaz bir parçası haline gelmiştir (Lau, 2003: s.81). Boşanma sürecinde gerçekleştirilecek olan sosyal hizmet müdahalesini genelci yaklaşım çerçevesinde mikro, mezzo ve makro düzeylerde ele aldığımızda sosyal hizmet disiplini mikro boyutta sosyal hizmet yardımına ihtiyaç duyan birey ve aileye sosyal hizmet müdahalesi uygularken; mezzo boyutta ailenin diğer sistemlerle kurduğu ilişkileri ele almak ve uygun sosyal destek mekanizmalarını harekete geçirmek gibi bir görev üstlenmektedir. Makro boyutta ise koruyucu ve önleyici düzeyde çalışmalar yürütmektedir (Thompson, 2013: ss.36-37).

3.1.Ailelerle Sosyal Hizmet

Bireylerin yaşamları boyunca karşılaştığı sorunların büyük bir kısmında üyesi olduğu ailenin etkileri hâkimdir (Duyan, 2012, s.263) çünkü aile dinamik ve etkileşim içerisinde olan bir sistemdir. Aile bireylerinden birinde görülen herhangi bir değişiklik diğer tüm üyelerin yaşamlarına da etki eder (Mitranı ve Perez, 2003, s.180; Zastrow, 2014, s.104). Bu nedenle ailede meydana gelen bir kriz tüm aile üyelerine müdahaleyi gerekli kılmakta ve bu durum sosyal hizmete duyulan ihtiyacı artırmaktadır çünkü sosyal hizmetin aileye yönelik müdahalesi olarak ifade edilen “aile sosyal hizmeti” bir sistem olarak ailenin ve aile sistemi içerisindeki tüm üyelerin karşı karşıya kaldıkları sorunların çözümüne odaklanarak aileyi geliştirmek ve güçlendirmek için gerçekleştirilen bütün müdahale ve uygulamaları içermektedir. (Özden, 2018, ss.87-94). Ailelerle sosyal hizmetin temel amacı; aile bireylerinin gelişimsel ve duygusal ihtiyaçlarını yetkin bir şekilde karşılamayı öğrenerek güçlenmesi

ve işlevselliğini artırması için ailelere yardımcı olmak, rehberlik etmek, danışmanlık vermek ve ailelerin tedavi ve rehabilitasyonlarını sağlamaktır (Gilligan, 2004; Duyan, 2012, s.265; Çamur Duyan, 2016, s.79).

Aileleri sosyal çalışmacılarla bir araya getiren birçok sorun vardır. Boşanma da bu sorunlardan bir tanesidir. Boşanma sürecinin hem çiftler hem de çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini dikkate aldığımızda boşanmayı bir kriz durumu olarak nitelendirebiliriz. Boşanma öncesi, boşanma esnası ve boşanma sonrası olmak üzere her döneminde farklı bir kriz durumunun baş gösterdiği boşanma sürecinde üç dönem içerisinde de sosyal hizmet müdahalesine ihtiyaç duyulmaktadır.

3.2.Boşanma Sürecinde Sosyal Çalışmacıların Rollerini

Sosyal çalışmacılar boşanma öncesi süreçte aile ilişkilerini düzenleyici ve olumlu eş olma özelliklerini geliştirici bir müdahale planı yapma, özellikle ailede şiddet öyküsünün varlığı durumunda şiddete maruz kalan kişilerin koruma altına alınmasını ve barınma hizmetlerinden yararlandırılmasını sağlama ve şiddet uygulayan kişinin sahip olduğu sorunlara ilişkin tedavi planı oluşturma ve ilgili kurum/kuruluşlarla iş birliği içerisinde hareket ederek vakanın sağaltımını sağlama gibi roller üstlenmektedir (Yıldırım ve Baydur, 2017, ss.303-306).

Boşanma aşamasında bireylerin yaşadıkları sorunların çözüm yoluna kavuşturulmasında Aile Mahkemeleri devreye girmekte ve sosyal çalışmacılar bu aşamada sosyal hizmetin aileye ilişkin faaliyetlerini gerçekleştirerek ailelerin sahip oldukları problemlerin ortadan kaldırılmasında aktif olarak rol üstlenmektedirler. Bu süreçte sosyal çalışmacılar; bireylerin kendi kontrolleri dışında meydana gelen maddi ve manevi yoksunlukların ortadan kaldırılması ve sosyal sorunların çözüme kavuşturulmasında diğer meslek elemanları ile ekip çalışması yapan (Özel ve Tatar, 2008, s.59; Maschi vd., 2009: s.3), bireylerin özgeçmişleri ve aile bilgilerini, içinde buldukları sosyal, kültürel, psikolojik ve ekonomik özelliklerini araştırarak (Fernandez ve Veshinski, 2004, s.201; Martindale, 2007, ss.73-74) yaptıkları (ev, okul, komşu vb.) incelemelerle bireyleri sosyal çevresi içerisinde değerlendirip sürece katkıda bulunan, bireylerin yaşadıkları sorunların nedenleri, etkileri ve sonuçlarını araştırıp analiz ederek sosyal inceleme raporu hazırlayan, sorunu olan aile üyelerinin

sorunlarının giderilmesine yardımcı olmak için sosyal kişisel çalışma ve sosyal grup çalışması gibi mesleki uygulamaları gerçekleştiren (Atamtürk, 2010, s.13), uyuşmazlıkların çözümü noktasında arabuluculuk faaliyetlerinde bulunan kişilerdir (Barker ve Branson, 2000, s.17; Ashford, 2015, ss.149-151).

Boşanma sonrasındaki süreçte ise; sosyal çalışmacılar, güçlendirme yaklaşımını odak alarak bireyin çevresindeki kaynakların farkına varması ve bu kaynaklardan faydalanması için müdahale planı oluşturma ve yaşama yeniden uyumlarını sağlamak için rehabilitasyon çalışmaları yapma gibi görevler üstlenmektedirler (Yıldırım ve Baydur, 2017, ss.303-306).

Yapılan açıklamalardan anlaşıldığı üzere sosyal çalışmacılar, boşanma sürecinin her aşamasında aktif olarak faaliyet göstermekte ve sorunların ortaya çıkarılması/çözümü noktasında boşanmakta olan veya boşanmış çiftlerle birebir etkileşim içerisinde bulunmaktadır.

4.Araştırmanın Özgünlüğü

İlgili alan yazın tarandığında boşanmanın nedenlerini, sonuçlarını ve hukuki yönünü inceleyen birçok araştırmanın olduğu görülmekle birlikte yapılan çalışmaların çoğunda araştırmanın öznesi olarak boşanmış bireylere, onların çocuklarına ya da halktan insanlara yer verildiği gözlenmiştir. Boşanma olgusuna mesleki bakış açısı ile bakan, boşanmış bireylerle etkileşime girerek konuya ilişkin tecrübe edinen kişilerin görüş ve önerilerinin boşanma olgusunun, nedenlerinin ve sonuçlarının daha iyi anlaşılmasını ve bunlara ilişkin çözüm yolları üretilip hizmet sunulmasını kolaylaştıracağı düşüncesinden hareketle bu çalışmada araştırma öznesi olarak aile mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacılara yer verilmiştir.

Aile mahkemelerinde sosyal çalışmacıların hizmet sunduğu grup, evliliklerini sağlıklı bir şekilde yürütemeyen, aralarında çekişmelerin yaşandığı, boşanma olgusunu deneyimlemiş veya deneyimlemekte olan bir kitleden oluşmaktadır. Bu durum ise sosyal çalışmacılara, yaptıkları görüşmeler esnasında boşanma olgusunu canlı örnekler üzerinden gözleme ve bu konuda ayrıntılı bilgi elde etme fırsatı sunmaktadır. Bu doğrultuda yapılan çalışma ile gözlemledikleri vakalar üzerinden boşanma olgusuna ilişkin belirli bir bilgi birikimine sahip olan sosyal çalışmacıların boşanma konusundaki düşünceleri, görüş ve önerileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylelikle

diğer araştırmalardan farklı olarak; sosyal çalışmacıların birebir tanıklığı ile boşanma olgusunun mesleki bakış açısı ile yorumlanması hedeflenmiştir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Yapılan araştırmada nitel analiz yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmada temel amaç; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi farklı nitel veri oluşturma yöntemleri kullanılarak kişilerin bakış açılarının, dünyayı nasıl algıladıklarının ve ne gibi deneyimler yaşadıklarının kavranmaya çalışılmasıdır (Merriam, 2013, s.13; Yıldırım ve şimşek, 2016, s.41). Yapılan araştırmada ise aile mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacıların boşanma olgusuna ilişkin bakış açılarının derinlemesine incelenmesi ve böylelikle algı, duygu ve düşüncelerinin ortaya çıkarılması amaçlandığından nitel araştırma yöntemi seçilmiştir. Araştırılan konunun daha derinlemesine incelenmesi için ise nitel araştırma desenlerinden olgu bilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Fenomenoloji yaklaşımı ile araştırmacı; bireylerin belirli bir fenomen veya kavrama ilişkin anlayışlarını, duygularını, olaylara yükledikleri anlamları kendi bakış açılarıyla nasıl ifade ettiklerini ve deneyimlediklerini incelemektedir (Rose vd., 1995, s.1124).

Veri Toplama Tekniği

Bu çalışmada veri toplama yöntemi olarak nitel araştırmalarda kullanılan veri toplama tekniklerinden biri olan derinlemesine mülakat tekniği tercih edilmiştir. Yapılan mülakatlar esnasında ise yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bu yöntem ne tam yapılandırılmış görüşmeler kadar katı ne de yapılandırılmamış görüşmeler kadar esnektir; iki uç arasında yer almaktadır (Karasar, 2013, ss.167-168). Araştırmacı kaba hatlarıyla bir yol haritasına sahiptir ve bu harita sayesinde katılımcıya farklı sorular sorarak konunun değişik boyutlarını ortaya çıkarmaya çalışmaktadır (Altunışık vd., 2017, s.101). Görüşme formunun hazırlanması aşamasında bireylerin sosyo-demografik bilgilerini edinmeye yönelik sorulara ve araştırılan konu hakkında derinlemesine bilgi edinmeye yönelik sorulara yer verilerek 36 soruluk bir havuz oluşturulmuştur. Görüşme formunun, soruna uygun ve araştırmanın amacına yönelik olabilmesi için uzman görüş ve önerilerinden yararlanılmıştır. Alanında uzman kişilerin araştırma sorularına yönelik görüş ve önerileri

alındıktan sonra görüşme soruları yeniden düzenlenerek 27 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Formda yer alan soruların anlaşılmasında ve yanıtlanmasında herhangi bir sorun olup olmadığını ortaya koymak için ise 2 sosyal çalışmacı ile ön görüşme gerçekleştirilmiştir. Yapılan ön görüşmeler sırasında katılımcılar tarafından anlaşılması ve yanıtlanması güç olan 2 soru görüşme formundan çıkarılmış ve forma son şekli verilerek 25 sorudan oluşan yeni form oluşturulmuştur.

Araştırma Sahası

Araştırma 10.03.2020 ile 25.06.2020 tarihleri arasında İstanbul ilinde yapılmıştır. Araştırma bölgesi olarak İstanbul ilinin seçilmesinde; İstanbul ilinin Türkiye'nin toplam nüfusunun beşte birini kapsaması sebebi ile en fazla kültürel çeşitliliğe sahip il olması, böylelikle de katılımcılara farklı konuları içeren vakaları bir arada görme imkânı sunarak katılımcıların alanlarında daha fazla deneyim kazanmalarına olanak sağlaması, yine nüfus çokluğu nedeniyle diğer illere oranla daha fazla sosyal çalışmacıyı bünyesinde barındırması gibi sebepler etkili olmuştur.

Araştırma Grubu

Araştırma grubunun belirlenmesi aşamasında nitel araştırmalarda kullanılan amaçlı örneklem yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmada amaçlı örneklem türlerinden ise kartopu örnekleme kullanılmıştır. Kartopu örneklemede temel yöntem, ilk olarak araştırmanın amacına uygun olarak seçilmiş birkaç kişiyi belirleyip sonra onlarla görüşme yapmaktır. Devamında ise görüşme yapılan bu katılımcılara kendilerinin de sahip olduğu özelliklere sahip kişilerin isimleri sorularak birinden diğerine yönlendirme yapılacak şekilde bir katılımcı zinciri oluşturulur (Berg ve Lune, 2015, ss.71-72). Yapılan araştırmada da araştırmanın başlangıç aşamasında ulaşılan katılımcılardan tanıdıkları başka sosyal çalışmacıların iletişim numaraları istenmiş olup; elde edilen iletişim numaraları ile diğer katılımcılarla iletişime geçilerek onların da araştırmaya dâhil olmaları sağlanmış ve süreç bu şekilde ilerlemiştir. Araştırmaya 16 kadın ve 8 erkek sosyal çalışmacı katılmıştır. Araştırmaya katılan kadın ve erkek sosyal çalışmacı sayılarındaki dengesizlik araştırma bölgesi olarak seçilen adliyelerde aile mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacıların çoğunluğunu kadınların oluşturmasından kaynaklanmaktadır.

Katılımcıların 13 tanesi lisans, 9 tanesi ise yüksek lisans mezunudur. Katılımcıların yaş aralığı 26 ile 47 arasında değişkenlik göstermektedir. Katılımcılar aile mahkemelerinde en az 1,5 yıl en fazla ise 13 yıllık çalışma deneyimine sahiplerdir. Katılımcılardan 12 kişi bekâr 12 kişi ise evlidir. Bütün katılımcılar evliliklerini severek ve kendi istekleri doğrultusunda yapmışlardır. Katılımcılar en az 24 en fazla 35 yaşında evlenmişlerdir. Evlilik deneyimleri ise 6 ay ile 15 yıl arasında değişkenlik göstermektedir. Evli olan 12 katılımcıdan 4 tanesinin çocuğu bulunmamaktadır. 6 tanesi 1 çocuğa sahip olmakla birlikte; 2 tanesinin de 2 çocuğu bulunmaktadır.

Araştırmanın Veri Analizi

Araştırma sonuçları betimsel analiz yöntemi ile değerlendirilmiştir. Betimsel analiz yönteminde veriler, daha önceden oluşturulmuş temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Ayrıca katılımcıların ifadelerini daha çarpıcı yansıtmak için doğrudan alıntılar yapılabilir. Bu analizin amacı ham haldeki verileri okuyucuların anlayabileceği ve kullanabileceği bir hale getirmektir. Bu amaçla elde edilen veriler önce sistematik bir sıraya konular. Daha sonra yorumlanır ve birtakım sonuçlara ulaşılır. En son olarak ise ileriye dönük tahminlerde bulunulur (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.240).

Araştırmada ayrıntılı bir literatür taraması sonucunda oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırmaya katılmayı kabul eden 24 katılımcıya derinlemesine mülakat tekniği ile uygulanmıştır. Derinlemesine mülakatlar katılımcıların onayları doğrultusunda ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. 1 katılımcının görüşme sürecinde ses kayıt cihazının kullanılmasını onaylamaması sonucunda katılımcının kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevaplar, araştırmacı tarafından yazılı olarak kayıt altına alınmıştır. Diğer 23 katılımcı ile yapılan görüşmeler sonucunda toplam; 1216 dakikalık ses kaydı elde edilmiştir. Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler araştırmacı tarafından yazıya geçirilmiştir. Verilerin analizinde kolaylık sağlamak adına verilerin ham dökümünün tamamı nitel veri analiz programlarından biri olan MAXQDA 20 programına aktarılmıştır. Aktarılan veriler tek tek okunmuş ve yapılan okuma sonucunda 45 farklı kod elde edilmiştir. Bu kodlar üzerinden yapılan değerlendirmelerde 3 farklı tema belirlenmiştir. Araştırma bulguları ve bunlara ilişkin yorumlar aktarılırken araştırmaya katılım sağlayan sosyal çalışmacıların ifadelerine bağlı kalınmasına dikkat edilmiştir.

Araştırmanın Etiği

Yapılan araştırmada İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulundan 10.04.2019 tarih ve 2020/15 sayılı etik onay alınmıştır. Ayrıca aile mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacılarla görüşme yapabilmek için Adalet Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğünden resmi izin alınmıştır.

Nitel yöntemin kullanıldığı bu araştırmada araştırmaya dâhil edilen kişilerin ifadelerine ayrıntılı olarak yer verildiği için katılımcıların kişisel bilgilerinin korunmasına özen gösterilmiştir. Bu amaçla katılımcılarla yapılacak olan görüşmeler öncesinde araştırmanın konusu, süresi, neyi amaçladığı ve içeriğine ilişkin açıklamaların yer aldığı “Aydınlatılmış Onam Formu” aracılığı ile katılımcılardan araştırmaya katılım ve yapılan görüşmelerin kaydedilmesi konusunda rıza alınmıştır. Ayrıca katılımcıların gerçek isimleri çalışma içerisinde kullanılmamış olup her birine başka kod isimler verilmiş ve katılımcıların ifadelerinden sonra parantez içinde kod isimleri, medeni halleri ve yaşlarına ilişkin bilgiler yer almıştır.

BULGULAR

1.Boşanmaya İlişkin Düşünceler

Araştırmanın bulgular kısmı ilk olarak sosyal çalışmacıların boşanmaya ilişkin düşünceleri ana teması altında; olağan bir süreç düşüncesi ve travmatik bir süreç düşüncesi alt temalarını içerecek şekilde ele alınmıştır.

1.1.Olağan Bir Süreç Düşüncesi

Katılımcıların, evlenme gibi boşanmanın da doğal ve olağan bir süreç olduğu konusunda hemfikir oldukları görülmüştür. Katılımcılardan birinin konuya ilişkin aktarımları şu şekildedir:

“Boşanma da doğal bir süreç gibi geliyor bana. Çok büyütülüyor, çok karmaşık yaşanıyor, dünyanın sonuymuş gibi falan yaşıyorlar. Ben öyle çok görmüyorum. Nasıl evlendiysen, evlilik bir kararsa boşanma da bir karardır diye düşünüyorum.” (Hatice, 39, Evli)

Yapılan görüşmelerde; evlilikte geri dönüşü olmayan sorunların baş göstermesi durumunda boşanmanın bir gereklilik olduğuna vurgu yapılmıştır. Ayrıca insanların alttan alma, sorunların üstünü kapatma, çocuk için evliliği

devam ettirme gibi davranışlar sergilemeden evliliklerine son vermelerinin daha sağlıklı bir karar olduğunun altını çizen katılımcılardan birinin ifadeleri aşağıdaki gibidir:

“Sorunlu bir evlilikse bence boşanılmalı. Çocuk yapayım, alttan alayım veya bir şeylere katlanayım da evlilik sürsün kesinlikle böyle bir şey olmamalı. Evliliğin ite kaka ilerletilmesi gibi bir şey mümkün değil.” (Meryem, 27, Bekâr)

Katılımcılar, evliliğin artık sürdürülemez hale gelmesi durumunda, boşanmanın olağan bir süreç olduğunu belirtmekle birlikte; insanların bazen boşanmayı eşlerine karşı bir koz ve cezalandırma aracı olarak kullandıklarına vurgu yapmışlardır. Songül bu konuya ilişkin deneyimlerini şöyle ifade etmiştir:

“Gayet normal bir süreç. Mantıklı sebepleri olduğu zaman olması gereken bir olgu ama sırf birilerine bir şeyleri kanıtlamak, birilerini uslandırmak, işte ceza vermek veya birilerinin gözünü korkutmak için yapılmaması gereken bir şey. Bazen geliyor kadın dava açıyor, boşanacağım diyor, bize kadar geliyor dosya işte arıyorum ‘Görüşmeye gel’ bana şey diyor: ‘Ya ben boşanmayacağım da aslında o akıllansın diye yaptım.’ (Songül, 26, Bekâr)

1.2. Travmatik Bir Süreç Düşüncesi

Sosyal çalışmacılar, boşanmanın olağan bir süreç olduğu kadar bu sürecin travmatik bir özelliğe sahip olduğuna da vurgu yapmışlardır:

“Boşanma travmatik bir süreç. Çok büyük sorunlar olmadan boşansanız bile çünkü tamamen hayatınızda bir şeyler değişiyor. Belki yaşadığımız ev değişiyor, şehir değişiyor, duygularımız değişiyor, insanlara karşı güven ilişkinizi sorguluyorsunuz. Aynı evde yaşadığınız birinin evden ayrılması veya sizin ayrılmanız hani bundan sonra yalnız devam edecek olma düşüncesi kaygılara neden oluyor.” (Cemile, 38, Evli)

Özellikle çocuğun varlığının süreci daha da zorlaştırdığına dikkat çekilmiştir:

“Büyük bir yıkım ya. Çok zor ya. Gerçekten zor. Bir de kadın çocukla bir başına kalıyorsa, adam ilgilenmiyorsa, para vermiyorsa kadının vay haline.” (Sibel, 39, Evli)

2.Boşanmaya Götüren Nedenler

Çalışmada ikinci ana tema olan boşanmaya götüren nedenler teması ve bu ana temaya ilişkin alt temalar olan; geniş ailenin müdahalesi, sadakatsizlik, evliliği sürdürmeye yönelik becerilerin yoksunluğu, evlilik öncesi yeterli farkındalığa sahip olmama, sağlığa bağlı problemler, toplumsal değişim ve dönüşüm ile ilgili bulgular elde edilmiştir.

2.1.Geniş Ailenin Müdahalesi

Katılımcılar, Türk toplum yapısından kaynaklı olarak; geniş ailenin, çekirdek aileye çok fazla müdahale ettiğini, bu durumun ise kişileri boşanma sürecine götürdüğünü vurgulamış; Murat ise konuya ilişkin durumu aşağıdaki gibi özetlemiştir:

“Aile büyüklerinin Türk toplumunda evliliğe çok müdahil olduğunu düşünüyorum. Aile büyüklerinin bence taraf olduklarını ve yardım ederken hani yardım etme babında bile olsa aslında sorunu çözmekten çok sorun oluşturduklarını düşünüyorum.” (Murat, 47, Bekâr)

Songül’ün şu ifadeleri evlilik sürecinde ailelerin iç içeliğini ve evliliğe müdahalesini özetler niteliktedir:

“Hani bir söz var ya işte <Türkiye>de yapılan evlilikler halay gibidir. Yurt dışında yapılan evlilikler tango gibidir. İki kişi ile yapılır.» vs. falan.» (Songül, 26, Bekâr)

2.2.Sadakatsizlik

Katılımcılar, gördükleri vakalarda aldatma hikâyelerine çok sık rastladıklarını, özellikle son yıllarda bu durumun daha da artış gösterdiğini, kadın erkek ayrımı olmaksızın her iki cinsiyette de aldatma oranlarının azımsanamayacak oranlarda olduğunu vurgulamışlardır. Aynur’un bu konu

hakkındaki düşünceleri şu şekildedir:

“Son zamanlarda hep bir aldatma, hep bir üçüncü kişi nedeniyle boşanmalar arttı. Kadın, erkek fark etmiyor.” (Aynur, 37, Bekâr)

Yapılan görüşmeler, teknoloji çağına geçiş ve kitle iletişim araçlarının daha ulaşılabilir hale gelmesi ile insanların birbirleriyle daha fazla rekabet içerisine girdiğini ve sosyal medya aracılığı ile çiftlerin “gerçek olmayan” ancak “ideal olan”ı güncel olarak takip ettiklerini göstermektedir. Yaşanan bu durum ise, insanların evlilikten beklentilerinin artmasına sebebiyet vermektedir. Katılımcılardan birinin bu konuya ilişkin aktarımlarına aşağıda yer verilmiştir:

“Modern dünya eşinizi öyle bir baskı altına almış ki kredilere boğmuş. Dolayısıyla eve gelirken iki kilo domatesle geliyor ama sosyal medyada bir görüyorsunuz kadın öyle bir sofraya paylaşıyor ki ‘Kocuşimle ben’ yazıyor mesela gülücük. Şimdi daha iyiyi gördüğünüzde eşinizin yetersizliği gibi bir şey ortaya çıkıyor. Daha yeterli eşler var ve hepsi orda bekliyorlar ben onlara ‘merhaba’ yazsam onlar da bana ‘merhaba’ yazacak falan gibi.” (Ahmet, 31, Evli)

2.3. Evliliği Sürdürmeye Yönelik Becerilerin Yoksunluğu

Çiftler arasında sağlıklı iletişim kurulamamasının ve paylaşımın bulunmamasının, çiftleri boşanmaya götüren önemli sebeplerden olduğuna dikkat çeken katılımcılardan biri konuya ilişkin düşüncelerini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Paylaşım, sosyal paylaşım, duygusal paylaşım eksikliği. Hani sosyal bir etkinlikteki paylaşım olmasa bile iletişim eksikliği, konuşmuyorlar, hepsi birbirinden bir haber.” (Aynur, 37, Bekâr)

Çiftleri boşanma aşamasına getiren bir diğer önemli sebebin; tahammülsüzlük olduğuna, insanların artık eskiye oranla birbirlerine karşı tahammül seviyelerinin azaldığına vurgu yapan katılımcılardan biri konuya ilişkin görüşlerini şu şekilde özetlemiştir:

“Bir ilişkide sorun olmazsa olmazdır. Tartışma olmayan bir ilişkide bir şeyler yolunda gitmiyordur bence çünkü her insan birbirinden farklı. Çatışma yaşanmalı ki çarklar yerine oturabilsin. O çarklar sürtünmek zorunda ama insanlar bunu sorun olarak görüyor ve baş etmek istemiyorlar. Yani tahammülsüzlük var.” (Hülya, 29, Evli)

Yine evlilikte üstünlük kurma çabalarının, çiftleri boşanma sürecine götüreceğine dair görüşler öne sürülmüştür:

“Tek tarafın daha baskın olmaya çalışması. Evlilik içinde de böyle baskın olmaya çalışmak. Diğer tarafı sürekli yönlendirmeye çalışmak da bence boşanmaya iten sebeplerden.” (Esra, 29, Evli)

Evliliğin getirmiş olduğu sorumluluğu kaldıramama ve sorumluluklardan kaçışın, çiftler arasında sorunlara yol açtığı ve bu durumun da boşanmaları artırdığına dair açıklamalar yapan katılımcılardan birinin konuya ilişkin ifadeleri aşağıdaki gibidir:

“Evliliğin getirdiği manevi sorumlulukları bireyler kaldıramıyor artık. Evlenmeden önce beraber gezip tozup dolaştıktan sonra eve geliyorlardı. İki farklı hayat yaşayıp telefonda konuşup tekrardan yatıyorlardı ama aynı evin içine girdikten sonra bu evin geçimidir, beraber birbirlerini dinlemedir, iletişimdir, konuşmadır vesairedir bunları artık pratik yaşama döktükleri zaman bu tarz sorunlar yaşamaya başladılar.” (Bayram, 37, Evli)

Evliliğin sorumluluğunu kaldıramamada olduğu gibi; çocuk sahibi olduktan sonra, çocuğun sorumluluğunu kaldıramama durumu da çiftler arasında sorunlara yol açmakta; bu nedenle çocuk da bazen boşanmada etkin bir rol oynamaktadır. Katılımcılardan birinin bu konu hakkındaki fikirleri şu şekildedir:

“Çocuk bazen boşanma sebebi olabiliyor. Her iki taraf da sorumsuzsa her iki taraf da o çocuğun sorumluluğunu alamadıysa bu da bir boşanma sebebi.” (Songül, 26, Bekâr)

2.4.Evlilik Öncesi Yeterli Farkındalığa Sahip Olamama

Birbirini yeterince tanımadan, acele bir kararla yapılan evliliklerin boşanmayla sonuçlandığı görüşünde olan katılımcılardan biri konu hakkındaki düşüncelerini şu cümlelerle açıklamaktadır:

“Çok kolay evleniyor herkes bence. Yani şimdi belli bir kriter belirliyoruz, sonuçta kendimizi tanıyoruz. Neye katlanıp neye katlanmayacağımızı biliyoruz. Eğer bunu göz ardı ediyorsak, nasıl olsa bir şekilde yürür kafasındaysak o yürümüyor işte çünkü

o insanla 24 saat ve bir ömür bir aradasın. O insana bir gün katlanıyorsun, iki gün katlanıyorsun. Bir yerde bu tıkanıp patlak veriyor.” (Meryem, 27, Bekâr)

Evlilik konusunda yeterli olgunluğa erişmeden ve hazır olmadan, toplum baskısı ile yapılan evliliklerin boşanmayla sonuçlandığı dile getiren katılımcılardan birinin konu hakkındaki görüşleri şu şekildedir:

“Evlendenin toplumsal bir zorunluluk gibi algılanmasından, zamanı geldi artık hadi evlen veya şöyle biriyle bir iki kelime konuştun diye o ilişkinin evliliğe gitmesi zorunluluğu gibi sebeplerle doğru insanlarla evlilik yapamamış olmak. Çok hazır olmadan, olgunlaşmadan evlenmek.” (Hatice, 39, Evli)

Çiftler arasında var olan birtakım farklılıkların (kültür, düşünce, hayata bakış, kişilik özellikleri, eğitim, kazanç vb.) belli bir süreden sonra evlilikte sorun teşkil edebildiği, bu sorunların ise çözüme kavuşturulmadığında çiftleri boşanmaya götürdüğü görülmüştür:

“Kendilerinin ifade ettiklerine göre kültür farklılığı, düşünce farklılığı, hayata bakış açısı hani bunların farklılığı boşanmaya itiyor.” (Ayşe, 30, Evli)

“Birinin istediğini biri istemeyince, başka fikirde olunca insan, her şeyde sorun çıkıyor yani yediğin yemekte, içtiğin çayda, baktığın televizyon programında, işte odanı havalandırıp havalandırmamanda dahi.” (Meryem, 27, Bekâr)

“Taraflar arasındaki eğitim farkı, kazanç farklılığı daha çok boşanmayı artırıyor.” (Esra, 29, Evli)

Evlilik beklentilerinin uyuşmaması, ortak noktada buluşamama ve evlilikten umduğunu bulamama gibi durumların, çiftleri boşanma aşamasına götürdüğü düşüncesinde olan uzmanlardan biri bu konudaki fikirlerini örneklere dayandırarak aşağıdaki gibi izah etmiştir:

“Çiftler birbirini tanıyarak evlenmedikleri için hayattan beklentileri çok farklı olabiliyor. Bir arkadaş görüşme yaparken taraflardan adam şöyle demiş: ‹Düşünebiliyor musunuz ben evlenirken eşimi kitap okuyan, entelektüel, gezmeyi, doğayı seven bir insan olarak görerek evlendim. Bizimki evlendikten bir yıl sonra komşularıyla

pasta yiyen, kısır yiyen bir kadın çıktı. Ben böyle biriyle evlenmek istemedim. Hayata bu açıdan bakan biriyle de evliliğimi sürdürmek istemiyorum.’ Ben mesela o zaman daha yeni başlamıştım. Ya dedim yani çok saçma adamın söylediği şeye bakar mısın kısır, börek yediği için boşanmak isteyen bir adam biraz saçma geldi. Üstelik çocuk var falan ama şöyle bir durum var adamın evlilikten beklentisi, eşten beklentisi o değilmiş. Ben burada adamı suçlayarak hata yapmışım.” (Songül, 26, Bekâr)

2.5.Sağlığa Bağlı Problemler

Ruhsal problemlerin çiftleri boşanmaya götüren nedenlerden olabildiğine vurgu yapılmıştır. Elif, konuya ilişkin görüşlerini şu şekilde açıklamıştır:

“Yani bireyin genetik özelliklerinden kaynaklanan veya yaşamsal krizlerden kaynaklanan ruhsal sıkıntıları da boşanmaya götürebiliyor.” (Elif, 27, Bekâr)

Evlilikte cinsel hayatın çok önemli olduğu, cinsel anlamda birbiri ile uyum sağlayamama ve yaşanan cinsel sorunların çiftler arasında büyük sorunlara yol açtığı böylelikle boşanmaların temellerinin atıldığı anlaşılmıştır. Hülya'nın konu hakkındaki düşünceleri şu şekildedir:

“Cinsel yaşamın çok önemli olduğunu düşünüyorum çünkü birçok görüşmede yani bunu oranlarsak belki yarı yarıyadan fazla çıkar cinsel sorunların çok fazla olduğunu düşünüyorum çünkü görüşmeler günlük sorunlarla başlıyo biraz eşelediğinizde aslında o insanların cinsel sorunları olduğunu görüyorsunuz.” (Hülya, 29, Evli)

Yine, şiddet türleri ve kötü alışkanlıkların da çiftleri boşanmaya götüren önemli sebeplerden olduğuna vurgu yapılmıştır:

“Aile içi şiddet, duygusal şiddet, fiziksel şiddet, cinsel şiddet, ekonomik şiddet genele baktığımız zaman bu başlıkları söyleyebilirim.” (Murat, 47, Bekâr)

“İşte alkol, madde bağımlılığı nedeniyle de çok fazla oluyor yani evliliğin başından beri mesela alkol tüketen bir insan bir noktadan sonra alkolik olma boyutuna geliyor ve o aile birliğini zedeleyebiliyor.” (Gülsüm, 27, Bekâr)

2.6. Toplumsal Değişim ve Dönüşüm

Kadınların, eskiye oranla çalışma hayatında daha fazla yer edinerek kendi ayakları üzerinde durabilmelerinin ve ekonomik anlamda özgürleşmelerinin, kötü gidişat gösteren bir evliliği daha kolay sonlandırabilmelerini sağlamaktadır. Katılımcılardan birinin bu konudaki görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Kadınların iş hayatına atılmadan önceki dönemlerde sırf maddi sebeplerle evliliği devam ettirdiklerini, boşanmaktan kaçındıklarını biliyoruz çünkü eğer boşanırsa maddi durumu yok veya işte kadınlara verilen yine o ‘kan kusan da kızılık şerbeti içtim diyeceksin’ veya ‘kefeninle döneceksin’ vesaire anlayışlarından kadının eve dönememesi. Artık o anlayışların kadının çalışma yaşamına atılması ile kırılması.” (Zeliha, 26, Bekâr)

Eskiden boşanma olgusunun toplumda hoş karşılanmadığı, boşanan insanların toplum tarafından dışlandığı ancak toplumsal yapının değişip dönüşmesi ile toplumun boşanmaya ilişkin algısının olumlu yöne doğru evirildiği, böylelikle insanların daha kolay boşanma kararı alabildiği, bu durumun da boşanma oranlarının artışında etkili olduğunu dile getiren uzmanlardan Ali, konu hakkında şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Önceden insanlar neden boşanamıyordu daha fazla baskı ve tahakküm altındaydı. Kendi ayakları üzerinde duramıyordu. Eğer o sistemden çıkarsa kendisini yaşatabilecek bir sisteme ulaşamıyorsa orda kalmaya mahkûmdur. Mahkûm oluşu üzerinden aslında insanlar boşanamıyordu... ama şuanda yavaş yavaş toplumsal yapı içerisinde de bu değer yargıları içerisinde de bir değişim ufaktan ufaktan geliştiği veya dönüştüğü için insanlar daha rahat çıkabiliyor.” (Ali, 37, Evli)

3. Evlilik Birliğinin Devamlılığı için Yapılması Gerekenler

Bu kısımda araştırmanın üçüncü ana teması olan evlilik birliğinin devamlılığı için yapılması gerekenler başlığı altında yer alan destekleyici bir tutuma sahip olma, profesyonel destek alınması ve bilinçlendirme çalışmalarının yapılması alt temalarına ilişkin bilgilere yer verilecektir.

3.1. Destekleyici Bir Tutuma Sahip Olma

Katılımcıların ifadelerine göre; evlilik birliğinin devamlılığının sağlanması için öncelikle ailelerin yapıcı olması, çocuklarının artık büyüdüğünü kabullenerek hareket etmesi, sorun üreten değil sorun çözen bir rol üstlenmesi ve çocuklarının evliliğine çok fazla müdahil olmaması gerekmektedir:

“Ailelerin de bence çocuklarına destek olması gerekiyor evlilik sürecinde. Onların bir sorunu olduğunda sorunu ateşlemek yerine arabulucu olmaları gerekiyor.” (Fadime, 28, Bekâr)

“İşte aman oğlum kendini ezdirme, aman kızım kendini ezdirme gibi yönlendirecek şeyler değil de biraz daha ailelerin yapıcı olması lazım.” (Hülya, 29, Evli)

Boşanmaların azalması için; küçük yaşta, belli bir olgunluğa erişmeden ve kendini evliliğe hazır hissetmeden, baskı altında yapılan evliliklere karşı çıkmanın ve bu tarz evlilikleri önlemenin, topluma düşen görevler arasında yer aldığına dikkat çekilmiştir. Songül'ün konuya ilişkin görüşleri şu şekildedir:

“Eşlerin belli bir olgunluğa eriştikten, işte flört, sevgililik hayatı olarak bunları yaşarsın yaşamazsın senin tercihindir ama bunları içinde hallettikten sonra evlenmelerinin çok önemli olduğunu düşünüyorum.” (Songül, 26, Bekâr)

Hülya, toplumun çiftlerin evliliğine ilişkin olumsuz söylem ve eylemlerden kaçınması gerektiğini şu sözleriyle açıklamıştır:

“Bir çift evlendi. Bu insanlar çocuk sahibi olmak istemiyor olabilirler. Toplum onlara ‘Hani çocuk nerde çocuk.’ çift mutlu huzurlu ‘Eee hiç kavga etmiyor musunuz?’ kavga etmiş komşular sesleniyor işte ‘Niye kavga ettiniz.’ Arkadaşım sizene. Yani evliliğin içine dahil olmaması lazım bu insanların.» (Hülya, 29, Evli)

Katılımcılardan Ali, sağlam temellere dayalı evliliklerin yapılabilmesi ve bu sayede de boşanmaların azalması için en başta cinsellik olmak üzere insanların evliliğe ilişkin belli konularda baskılanmaması gerektiğinin altını çizmiştir. İnsanların üzerlerinde baskı hissetmemesi durumunda evliliğe ilişkin daha doğru kararlar verebileceklerini şu sözleri ile açıklamıştır:

“En başta cinselliğin baskılanmaması gerekiyor. Bir çok insanın evliliğe girme nedenlerinden bir tanesi aslında cinselliğini özgürce yaşayabilme arzusu. Onun dışında sevgilisiyle beraber el ele, kol kola dolaşamıyo bir kısım *insan. Birlikte bir şey paylaşamıyor. O kültürün farklılaşması gerekiyor. Bunu yaşayabildiği zaman insanlar birlikte yol alacağı insanı daha iyi seçme şansları artacaktır.*” (Ali, 37, Evli)

3.2. Profesyonel Destek Alınması

Evlilikte soruna neden olan etkenlerin ortaya çıkarılıp onlara yönelik çözüm yolları üretilebilmesi için gerekli durumlarda, çiftlerin profesyonel anlamda uzman desteğinden yararlanmaları gerektiğine vurgu yapan katılımcılardan birinin konuya ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

“*Birey olarak da evlilikte yaşadıkları bir sorun olduğunda uzmanlardan yardım almaları lazım. Bunu ben deli miyim diye genelde nitelendirdikleri için psikolojik destek almıyorlar bence buna yönlendirilmesi lazım.*” (Hüseyin, 41, Evli)

Araştırmaya katılım sağlayan sosyal çalışmacılara, boşanmaların azalmasında devlete düşen görevler sorulduğunda; katılımcılar, evliliğin ne gibi sorumluluklar getireceği, evlilikte ne gibi sorunlarla karşılaşılabileceği, sorunlar karşısında nasıl çözüm yolları üretilebileceğine ilişkin çiftlere evlilik öncesi çift danışmanlığı verilmesinin, verilen eğitim sırasında ise; çiftlerin birbirlerini yeterince tanıyıp tanımadıklarını ve evliliğe hazır olup olmadıklarını düşünmelerini sağlayıcı bir ön çalışmanın yapılmasının, boşanmaların azalmasında önemli bir rol oynayacağı konusunda hemfikirlerdir. Katılımcılardan birinin bu konuya ilişkin aktarımlarına aşağıda yer verilmiştir:

“*Nasıl evlenirken işte sağlık testleri filan yapılıyor bence kesinlikle evlenmeden önce bir işte belediyenin olur, devletin olur, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının olur bir çift görüşmesi, bireysel bir görüşme yapılmalı yani. O kişiler uzmanla yapacağı görüşmeden sonra bir durup düşünebilmeli. Gerçekten ben hazır mıyım, istiyor muyum, doğru bir evlilik mi, doğru bir karar mı diye.*” (Aynur, 37, Evli)

Bireylerin, evliliklerinin her aşamasında destek alabilecekleri ve kolay ulaşılabilecekleri ücretsiz Aile Danışma Merkezlerinin yaygınlaştırılmasının hem evliliğin sağlıklı şekilde yürütmesine hem de boşanmaların azalmasına katkı sağlayacağı vurgusu yapan katılımcılardan birinin konu hakkındaki açıklamaları şu şekildedir:

“Boşanma süreci danışmanlığı, aile danışmanlığı bunlar bizim asıl en önemli şeylerimiz. Şuan birçok özel alanda bunlar var. Bunların devlette yaygınlaştırılması olabilir. Mesela şuanda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde bu var ancak bunu yapan kişiler orda çalışan uzmanlar veya ASDEP personelleri. Bunun için ayrıca bir birimin, sadece bu işle ilgilenen, enerjisini motivasyonunu buna aktarabilecek uzmanların bu işi yapması taraflara çok büyük katkı sağlar diye düşünüyorum.” (Zeliha, 26, Bekâr)

Katılımcılar, Aile Danışma Merkezlerinin boşanmaların azalmasında büyük önem ifade ettiğini belirtmekle birlikte; bu merkezlere gelen insanlara danışmanlık verecek olan kişilerin de belli eğitimlerden geçmiş alanında uzman kişiler olması gerektiğini, aksi takdirde insanlara yarar sağlamak yerine zarar verebileceklerini ifade etmişlerdir. Hülya konu hakkında şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Aile danışmanlığında niteliksiz insanlar var... ‘Aile danışmanımız bize artık sizden olmaz boşanın dedi.’ diye gelen birçok görüşmecimiz var. Yönlendiricilerin de ciddi bir eğitim alması gerekiyor.” (Hülya, 29, Evli)

3.3. Bilinçlendirme Çalışmalarının Yapılması

Boşanmaların azalmasında; küçüklükten başlayarak bilinçli nesiller yetiştirmenin ve toplumsal cinsiyet algısının değiştirilmesinin önemli faktörlerden biri olduğuna vurgu yapan katılımcılardan birinin konuya ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

“Bir kere çocuğu eğitirken başlayacaksın. Hani ben batıda çok video izledim bu çocuk eğitimi ile ilgili veya okuduğum da oldu. Onların en sevdiğim özellikleri çocuğa cinsiyet kavramını kazandırıyor ama kızı erkeğe üstün, erkeği de kıza üstün kılmayarak kazandırıyor. Bunun çok önemli olduğunu düşünüyorum ve maalesef toplum

normlarının değişmesi gerektiğine inanıyorum. şu algı olmamalı bir kıza sen buradan gelinlikle çıkıyorsun oradan kefenle çıkacaksın mantığı olmamalı. Zaten 1-0 başlamış çocukken. 2-0 da oradan başlıyor.” (Songül, 26, Bekâr)

Katılımcılar, çiftlerin evlilik öncesi bir testten geçirilerek evliliğe uygun olup olmadıkları araştırıldıktan sonra kontrollü evliliklerin yapılmasının, boşanmaların azalmasına katkı sağlayacağı yönündeki fikirlerini şu şekilde açıklamışlardır:

“Boşanmaların azalması için kişileri evlenmeden önce belli bir sürece tabi tutmak. O süreci başarılı bir şekilde geçemeyen kişilerin evlenmesine devlet olarak izin vermemek veya işte kişiler çocuk sahibi olmak istediklerinde bunu bir ehliyet neticesinde bir çocuğu dünyaya getirebilmeleri gibi şeyler söyleyebilirim.” (Mustafa, 29, Evli)

Boşanmaların azalması için toplumun evlilik ve aile kurumuna ilişkin algısında köklü bir değişikliğe gidilmesinin; bunun için de devletin çeşitli eğitimlerle toplumu bilinçlendirmesinin gerekli olduğu görölmüştür. Aynur’un konu hakkındaki görüşleri şu şekildedir:

“Sadece çiftlerle ilgili değil bireysel olarak da bir insanın hayatında hiç kimse yoksa da neden evlenmek istiyor, neden aile kurmak istiyor, bunu yapabilir mi, yapamaz mı hani bireyselde de kişilerin kendisini sorgulayabileceği bir şeylerin yapılması gerekiyor. Bu dediğim gibi hani eğitimler filan olabilir. Bilinçlendirme çalışmaları olabilir.” (Aynur, 37, Bekâr)

Hayriye, insanların hayatlarının büyük kısmını geçirdiği ve hayatlarının şekillenmesine önemli derecede katkı sunan okullarda; çocuklara, evlilik ve aile konusu ile ilgili eğitim sistemine yedirilen, temelden başlayarak eğitimlerin verilmesinin boşanma oranlarının azalmasında önemli rol oynayacağını şu cümlelerle açıklamıştır:

“Eğitim okulda başlar ilk anne ve baba dışındaki, o yüzden öğretmenlerin bu konuda bir şey yapmasını isterim çünkü hayatımızın bir çoğu okulda geçiyor ve eğitimi orada alıyoruz.

İnsan davranışını orada öğreniyoruz. Hayatımıza hiç girmediği kadar insan giriyor orada... Yani çok temelden başlayan bir eğitim olması gerekiyor.” (Hayriye, 27, Bekâr)

Televizyon programları, sosyal medya uygulamaları ve sosyal ağlar insanları yönlendirmede etkili araçlardır. Buralarda evlilik ve aile kurumuna ilişkin olumlu mesajların yanında olumsuz birçok mesaja da yer verilmektedir. Bu nedenle televizyon programları ve medya aracılığıyla insanlara örnek olacak kişi ve programların daha özenli seçilmesi ve içeriğinin denetlenmesinde devletin aktif rol oynaması gerekmektedir. Katılımcılardan biri bu konudaki düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır:

“Devletin yapabileceği en önemli şey belki bu dizilerdeki evlilik konusundaki yanlış gösterilen şeyler onlar durdurulabilir çünkü gerçekten topluma çok büyük örnek oluyor.” (Songül, 26, Bekâr)

TARTIŞMA

Yapılan çalışma ile gözlemledikleri vakalar üzerinden boşanma olgusuna ilişkin belirli bir bilgi birikimine sahip olan sosyal çalışmacıların boşanma konusundaki düşünceleri, görüş ve önerileri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Görüşme yapılan sosyal çalışmacıların büyük çoğunluğu; evlenme gibi boşanmanın da gayet olağan ve doğal bir süreç olduğu, evlilikte geri dönüşü olmayan sorunların baş göstermesi, çiftlerin artık hiçbir konuda anlaşamaması, birbirleri ile sağlıklı iletişim kuramaması gibi hallerde ise boşanmanın bir gereklilik olduğu düşüncesine sahiptir. Evlilik sürecinde yaşanan sorun alanlarına ilişkin bütün yollar denenip yine de çözüme ulaşılamaması ve evliliğin artık kurtarılamayacak bir noktaya gelmesi durumunda “son seçenek” olarak boşanma yoluna başvurulması gerektiği görüşünde olanlar ise, boşanmanın olağan bir süreç ve gereklilik olduğu vurgusunu yapanlara kıyasla daha azdır. Araştırma sonuçlarının tersine Arıkan’ın (1996, s.114) “Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları” araştırmasında ise; “boşanmanın ancak evliliği kurtarmaya yönelik tüm çabalar başarısız olduktan sonra onaylanması” (%92,4) görüşüne katılanların, “boşanma istendiğinde kabul edilmelidir” (%66,0), görüşüne katılanlara oranla daha fazla olduğu bulunmuştur. Yapılan araştırma sonuçları ile Arıkan’ın (1996) araştırma sonuçları arasındaki farklılığın ise, Arıkan’ın araştırmasının her eğitim düzeyinden insanın katılımıyla gerçekleşmesinden;

yapılan araştırmanın ise belirli bir eğitim düzeyinin üstündeki kişilerin katılımcı olarak seçilmesinden kaynaklı olabileceği düşünülmüştür. Bu düşüncenin doğruluğu, Arıkan'ın (1996, s.128) araştırmasında “Boşanma istendiğinde kabul edilmelidir.” görüşünü kabul edenlerin eğitim düzeyine göre oranlarına bakıldığında anlaşılmaktadır. Oranlara bakıldığında; okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazar olanların %43,9'u, ilkokul mezunlarının %65,2'si, lise mezunlarının ise %68'i bu görüşe katılmaktadır. Üniversite mezunları arasında boşanmanın istendiğinde kabul edilmesi gerektiğini düşünenler ise tamama yakın orandadır (%81). Yine yapılan araştırmaya katılım sağlayan bütün sosyal çalışmacıların, gelir getiren bir işte çalışmalarının ve kendi ayakları üzerinde durabilmelerinin de boşanmaya bakışlarının şekillenmesinde büyük önem taşıdığı düşünülmektedir. Bu düşüncüyü destekler nitelikte Kara ve Doğan (2018, s.59) yaptıkları çalışmada kişinin çalışma hayatı içerisinde olmasının hayata bakışında ve evliliği tanımlamasında büyük önem ifade ettiğini, gelir getiren herhangi bir işte çalışmayan katılımcıların çalışan ve maddi imkanlara sahip katılımcılara oranla boşanmaya korkarak yaklaştıkları, çalışan katılımcıların boşanma konusunda daha cesur davrandıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Yapılan derinlemesine görüşmelerde sosyal çalışmacılar, boşanma nedenlerinde ilk sıraya ailelerin müdahalesini koymuşlardır. Yine sadakatsizlik ve iletişim eksikliği de görüşme yapılan sosyal çalışmacıların sıklıkla vurguladığı boşanma nedenleri arasında yer almaktadır. Bunları ise sırasıyla; çiftler arasında paylaşımın bulunmaması, cinsel sorunlar, farklılıklara sahip olma, şiddet, kötü alışkanlıklar, toplum baskısı ile evlenme, üstünlük kurma çabası ve ruhsal problemlerin takip ettiğine sosyal çalışmacılar tarafından dikkat çekilmiştir. Ayrıca araştırmaya katılım sağlayan sosyal çalışmacılara evlilikte nelerin eksikliğini çiftleri boşanma aşamasına götürdüğü sorusu sorulduğunda ise; sevgi ve saygı eksikliğini ilk sırada belirtmişler ve bunların yanında güven duygusunun eksikliği, ilgi eksikliği, düşünce ve inançlar ile insani, ahlaki, dini ve kültürel değerlere saygı noktasındaki eksiklikler, benmerkezcilik ve empati eksikliğini de çiftleri boşanmaya götüren kilit noktalardan olduğuna vurgu yapılmıştır. Yapılan araştırma sonuçlarını destekler nitelikte; 2014 yılında yapılan Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırmasında da en sık rastlanan boşanma nedeni yakın çevrenin evliliğe müdahalesidir (%40). Bu gerekçeleri

ise; sevgisizlik ve saygı eksikliği gibi duygusal ilişkiye dair sorunlar (%38), aldatma (%35), ekonomik kökenli sorunlar (%34) ve şiddet (%34) takip etmektedir. Eski eşinin veya kendisinin alkol, sigara, kumar ve uyuşturucu gibi kötü alışkanlıkları (%31), yaşam tarzı (%25) veya değerleri (%20) nedeniyle evliliğinin sona erdiğini belirtenlerin oranı da araştırma sonuçlarına göre azımsanmayacak düzeydedir (TBNA, 2014, ss.70-91). Hawkins, Willoughby ve Doherty (2012, s.458) tarafından yapılan çalışmada da boşanmaya sebebiyet veren nedenler arasında ilk sıralarda iletişimsizlik (%53), sadakatsizlik (%37), ilgi eksikliği (%34) gibi faktörler yer almaktadır.

Son yıllarda insanların hayatında önemli bir yer edinen internet ve onun sağladığı olanaklarla artan sosyal ilişkiler ağı, kişilerin birbirleri ve sosyal çevresi ile olan ilişkilerine yeni anlamlar katmakta, bazı durumlarda ise mevcut ilişkilere karşı potansiyel bir tehdit olabilmektedir (McDaniel vd., 2012, ss.88-89; Şentürk Dızman, 2019, s.551). Yapılan çalışmada da boşanmayı artıran başlıca etkenlerden birinin sosyal medya olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları ile benzer şekilde, Kalaman ve Çelik (2019, ss.439-442) tarafından 60 katılımcı ile yapılan çalışmada, sosyal medya kullanımının eşler arasında bir soruna neden olup olmadığı incelenmiş ve toplam 33 katılımcı, sosyal medyanın eşleriyle aralarında soruna neden olduğunu ifade etmişlerdir. Yine aynı çalışmada evli çiftlerin sosyal medyayı bir tehdit olarak görüp görmedikleri incelendiğinde, toplam 30 katılımcının sosyal medyayı evliliklerde tehdit olarak gördüğü ortaya çıkmıştır. Saleh ve Mukhtar (2015, s.57) tarafından yapılan çalışmada da sosyal medya kullanımı ile boşanma arasında ilişki olduğu ve katılımcıların %79'unun sosyal medyanın aldatmaya yol açabileceğini kabul ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma sonucunda, sosyal medyanın yanında; kadının ekonomik özgürlüğe sahip olması, tahammülsüzlük, evliliğin ve çocuğun sorumluluğunu kaldıramama, evlilikten beklentilerin karşılanmaması, evliliklerin birbirini yeterince tanımadan yapılması, toplumun boşanmaya ilişkin algısının değişmesinin de boşanmayı artırıcı etkenlerden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonuçları ile uyumlu olarak Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırmasında da (2014, s.75) ev içi görev ve sorumluluklarını yerine getirmeme (%29), çocukla ilgili sorunlar (%17,8), evlilik öncesi eşini yeteri kadar tanımama (%15,1) gibi faktörlerin boşanmayı artırıcı önemli etkenler

olduğu bulunmuştur. Yine benzer şekilde Uğur (2014, s.304) tarafından 21 akademisyen kadın ile yapılan araştırmada, boşanmayı artırıcı etkenler ile ilgili en önemli bulgulardan biri “evlilikten beklentilerin karşılanmaması”dır. Demirel (2020, s.211) tarafından yapılan çalışmada ise, değişen toplumsal yapı ile beraber kadınların iş hayatına girerek ekonomik özgürlüğe sahip olmalarının boşanma oranlarını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer araştırmalar da bu durumu desteklemektedir (Booth ve White, 1980, s.611; Kutlar vd., 2012, s.165)

Ayrıca sosyal çalışmacılar, alandan edindikleri tecrübeler doğrultusunda boşanma aşamasında olan çiftlere birtakım tavsiyelerde bulunmuşlardır. Buna göre; sosyal çalışmacılar, çiftlerin boşanma sürecini başlatmadan önce sorunlarını çözmek adına evlilik danışmanlığı almalarının, alınan danışmanlık sonrasında evlilikleri ile ilgili gerekli değerlendirmeyi yaptıktan sonra karar vermelerinin doğru olacağı görüşündedirler. Nitekim Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının faaliyet raporları da bakanlık tarafından aile danışmanlığı hizmeti kapsamında sunulan aile ve boşanma süreci danışmanlığı hizmetinin boşanmaların azalmasında etkili olduğunu göstermektedir. 2014 yılı faaliyet raporunda danışmanlık hizmeti almak üzere başvuruda bulunan 1495 çiftten 510’unun boşanmaktan vazgeçtiği belirtilmiştir. Bu sonuç çiftlerin ilişkileri hakkında bir danışmanla görüşmelerinin önemini ortaya koymaktadır (<https://ailevecalisma.gov.tr/media/36156/2014-yili-faaliyet-raporu.pdf>). Ayrıca birçok araştırmada boşanmaların azalması için çiftlerin aile ve boşanma süreci danışmanlığı almaları gerektiğine ilişkin öneri getirilmiştir (Yıldırım, 2004, s.78; Arpacı vd., 2013, s.39; Binay, 2018, ss.243-246). Katılımcılar alınan danışmanlık sonrası eğer çiftler boşanmaya karar vermişlerse de boşanma sürecini birbirlerinin canını yakmadan sakın bir şekilde atlatmalarının ve çocukları olabildiğince sürecin dışında tutmalarının doğru olacağı görüşündedirler. Yapılan çeşitli çalışmalarda da araştırma sonuçlarını destekler nitelikte; boşanmanın çocuklar için zorlu bir süreç olduğunun (Geniş vd., 2019, ss.191-192), çocuğun ebeveynleri arasındaki çatışmalara maruz kalmasının, ebeveyn tutumlarındaki eksiklik ve tutarsızlıkların bu süreci daha da zorlaştırdığı ve çocukların boşanmadan olumsuz etkilenmesine neden olduğunun altı çizilmektedir (Sahler, 1987, s.59; Saygılı, 2005, s.55; Gaulier vd., 2017, s.12).

Sosyal çalışmacılara boşanmaların azalmasında topluma düşen görevler sorulduğunda; katılımcıların büyük çoğunluğunun, çiftlerin ailelerinin yapması veya sergilemesi gereken davranışlara ilişkin beyanlarda bulunduğu görülmüştür. Sosyal çalışmacıların ifadelerine göre; boşanmaların azalması için öncelikle, ailelerin yapıcı olması ve çocuklarının evliliğine çok fazla müdahil olmaması gerekmektedir. Özügürlü (2006, ss.201-219) tarafından yapılan çalışmada aile büyüklerinin evliliğe müdahalede bulunmasından şikayetçi olan katılımcıların oranı %56 olarak bulunmuştur. Boşanma Nedenleri Araştırmasında (2009) ailelerin evliliklerine müdahalesinin kadınlar %49, erkekler ise %46 oranında olduğunu belirtmişlerdir. Benzer şekilde yapılan birçok literatür araştırması da durumu destekler niteliktedir (Sürerbiçer, 2008, s.15; Köroğlu, 2013, s.58; Tarhanacı, 2017, ss.107-117; Bayer, 2018, ss.221-222; Yıldırım, 2020, ss.20-22).

Evlilikte soruna neden olan etkenlerin ortaya çıkarılıp onlara yönelik çözüm yolları üretilebilmesi için gerekli durumlarda çiftlerin profesyonel anlamda uzman desteğinden yararlanmalarının, boşanmaların azalmasında bir diğer önemli unsur olduğuna vurgu yapılmıştır. Nitekim ülkemizde çiftlerin profesyonel destekten yararlanma yoluna gitmeleri düşük oranlardadır. Yapılan araştırmalar da bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Çiçek (2014, ss.180-181) tarafından yapılan çalışmada katılımcılara boşanma öncesi süreçte evlilikte yaşanan sorunların çözümüne yönelik nereye veya kime başvurulduğu sorusu yöneltilmiş, katılımcıların çoğunluğu ilk başvurdukları kişilerin aileleri olduğunu söylemişlerdir (%42,9). Hiçbir yere başvurmadığını, sorunu kendi kendine halletmeye çalıştığını belirtenler ikinci sıradadır (%29,4). Katılımcıların psikolog veya aile ve evlilik danışmanı gibi uzmanlardan aldıkları profesyonel desteğin ise oldukça düşük düzeyde (%3,4) olduğu görülmüştür.

Boşanmaların azalması için; küçük yaşta, belli bir olgunluğa erişmeden ve kendini evliliğe hazır hissetmeden, baskı altında yapılan evliliklere karşı çıkmanın ve bu tarz evlilikleri önlemenin topluma düşen görevler arasında yer aldığına vurgu yapılmıştır. Evliliğin gerçekleştirildiği yaş boşanma nedenleri için önemli veriler vermektedir çünkü erken yaşta ve belirli bir olgunluğa erişmeden yapılan evliliklerin boşanmalarda etkili olduğuna dikkat çeken araştırmalar mevcuttur (Clarke-Steward ve Brentano, 2006, s.50; Köroğlu, 2013, s.58; Köroğlu, 2013, s.58; Eyo, 2018, s.174).

Kişilerin bireysel beklenti içerisinde girmemesi ve evliliğe ilişkin beklentilerinin ne olduğunu bilerek, bilinçli bir şekilde evliliğe adım atmasının, boşanmaların azalmasında etkin rol oynadığı sosyal çalışmacıların ifadelerinden anlaşılmıştır. Nitekim evlilik kurumuna çeşitli beklentilerle adım atan ancak evlilikten umduğunu bulamayan kişilerin, evliliklerinde çeşitli problemler yaşayacağını ve bu problemleri çözememeleri halinde ise boşanma yoluna başvuracaklarını öngörebiliriz. Çiçek (2014, s.186) tarafından yapılan çalışma da bu öngörüü destekler niteliktedir. Yapılan araştırmaya göre, katılımcıların %55,4'ü beklentilerin karşılanmamasını boşanma gerekçesi olarak belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılım sağlayan sosyal çalışmacılara boşanmaların azalmasında devlete düşen görevler sorulduğunda; sosyal çalışmacıların, evliliğin çiftlere ne gibi sorumluluklar getireceği, evlilikte ne gibi sorunlarla karşılaşabileceği, sorunlar karşısında nasıl çözüm yolları üretilebileceğine dair çiftlere bilgilendirme ve bilinçlendirme amaçlı evlilik öncesi çift danışmanlığı verilmesinin, verilen danışmanlık sırasında ise çiftlerin birbirlerini yeterince tanıyıp tanımadıklarını ve evliliğe hazır olup olmadıklarını düşünmelerini sağlayıcı bir ön çalışmanın yapılmasının boşanmaların azalmasında önemli bir rol oynayacağı konusunda hemfikir oldukları anlaşılmıştır. Bu konuda yapılan araştırmalarda da bireylerin, evlilik yaşamı hakkında; çoğunlukla arkadaşlarından, ailesinden, evli çiftleri gözlemleyerek veya televizyon programları vasıtasıyla bilgi edindikleri, uzman kişilere başvurma oranlarının oldukça düşük olduğu görülmüştür (Hamamcı vd., 2011, s.38; İnan Kırmızıgül, 2014, s.32) Ayrıca yine yapılan araştırmalarda katılımcıların çoğunluğunun evlilik öncesi danışmanlık alma konusuna olumlu yaklaştıkları sonucuna ulaşılmıştır (İnan Kırmızıgül, 2014, s.32).

Ekonomik kökenli sorunların, boşanmayla sonuçlanabilen sorunlara yol açtığı, bu nedenle boşanmaların azalma yönünde bir ivme kazanabilmesi için öncelikle insanların ekonomik refah seviyelerinin yükseltilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Bu konuda yapılan araştırma sonuçları da ekonomik sorunların boşanma sebepleri arasında yer aldığını göstermektedir (Arıkan, 1996, ss.265-267; ASAGEM, 2011, s.231; Campbell, 2012, ss.181-183; Doğan, 2016, ss.999-1000).

SONUÇ

Araştırma sonuçlarına göre sosyal çalışmacıların boşanmayı tıpkı evlilik gibi doğal ve gerekli durumlarda olması gereken bir olgu olarak niteledikleri görülmüştür. Boşanmayı son seçenek olarak gören toplumdaki genel algının tersine sosyal çalışmacıların boşanma sürecini olağan bir süreç olarak görmelerinde belli bir eğitim seviyesine sahip olmalarının, kendi ayakları üzerinde durabilmelerinin ve çalışma sürecinde boşanmakta olan veya boşanmış çiftlerle yaptıkları görüşme ve gözlemler sonucunda boşanma olgusuna ilişkin daha ayrıntılı bir bilgi birikimine sahip olmalarının etkili olduğu düşünülmektedir.

Boşanma nedenlerinde sosyal çalışmacıların dikkat çektiği ilk konunun geniş ailenin evliliğe müdahalesi olduğu tespit edilmiştir. Evlilikte yaşanan problemlerin en temel etkenlerinin başında ailelerin çiftlerin evliliklerine müdahalesi gelmektedir. Ev içinde yaşanan sorunlara ailelerin de dâhil edilmesi eşler arasındaki çatışmanın artmasına ve evliliklerin sonlanmasına yol açabilmektedir. Modernleşme süreci ile birlikte evliliğe üçüncü kişilerin müdahalesine karşı çıkma durumunda artış yaşansa da sosyal çalışmacılarla yapılan görüşmeler ülkemizde hala geleneksel aile yapılarının evlilikler üzerinde baskın bir role sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca sosyal çalışmacılar, özellikle son yıllardaki teknolojik gelişmeler ve onun sağladığı sosyal ilişki ağlarının boşanma nedenlerinde sadakatsizliğin geçmişe oranla daha ön sıralarda yer almasına sebebiyet verdiğine ve sosyal medya kullanımının evlilikler açısından bir tehdit oluşturabildiğine vurgu yapmışlardır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, bilgi çağına geçişle birlikte insanların teknolojiye ulaşımı ve onun sağladığı olanaklardan faydalanma durumu artarken; bir yandan da kolay ulaşım ve erişim olanağının evlilik ve aile yapılarının temelinden sarsılmasına yol açtığı söylenebilir.

Boşanma nedeni olarak üzerinde durulan bir başka konu ise evliliği sürdürmeye yönelik birtakım becerilerden yoksunluktur. Bunların başında ise çiftler arasında sağlıklı iletişim kurulamamasının geldiği görülmüştür. Evlilik kurumunun devamlılığının sağlanmasında önem arz eden unsurların başında kişilerin birbirleri ile sağlıklı iletişim kurmaları gelmektedir. Temeli sağlıklı iletişim ile atılmamış herhangi bir birlikteliğin uzun süre varlık gösteremeyeceği

düşüncesinden hareketle, evlilik kurumunun da sağlıklı iletişimin hüküm sürdüğü bir birliktelikte boşanma ile noktalanacağı öngörülebilir. Aynı şekilde sosyal çalışmacılar tarafından vurgulanan evlilikte tahammülsüzlük, üstünlük kurma çabası, evliliğin sorumluluğunu kaldıramama gibi durumların da çiftler arasında çatışmalara neden olarak boşanma aşamasına gelinmesinde etkili oldukları söylenebilir.

Çiftlerin birbirlerini yeterince tanımadan ya da toplum baskısının etkisi ile yeterli olgunluğa erişmeden, evlilik için sorun teşkil edebilecek birtakım farklılıkları göz ardı ederek evlenmelerinin de boşanmalara sebebiyet verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Buradan hareketle evlilik öncesinde, evliliğin devamlılığını tehlikeye atacak hususlara ilişkin yeterince değerlendirme yapılmadan ve farkındalık sahibi olunmadan yapılan evliliklerin boşanmaya yol açtığı tespiti yapılabilir.

Evliliğin sürdürülebilirliğini sağlamak için başta ailelerin çiftlerin evliliğini destekleyici şekilde hareket etmelerinin, sosyal çevrenin çiftlerin evliliğine ilişkin olumsuz söylem ve eylemlerden kaçınmalarının, çiftlerin doğru karar verebilmeleri için çiftler üzerinde baskı ve tahakküm kurulmamasının önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Boşanma nedenlerinde de üçüncü kişilerin evliliğe müdahalesinin boşanmaları artırdığı sonucundan hareketle çiftlerin iletişim halinde olduğu kişilerin evliliğe olumsuz etki edecek müdahaleleri ne kadar azalır evliliğin sürdürülebilirliğinin de o kadar artacağını söyleyebiliriz. Yine evlilik öncesi süreçte ve evlilik sürecinde çiftlere profesyonel destek sağlamanın, temelden başlayarak evlilik ve aile kurumuna ilişkin toplumun bilinçlenmesini sağlayacak faaliyetlerde bulunmanın da evlilik kurumunun devamlılığını sağlamada önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Profesyonel desteğin ve yapılacak bilinçlendirme çalışmalarının hem çiftlere hem de onların sosyal çevrelerine farkındalık oluşturma anlamında katkı sağlayacağı göz önünde bulundurulduğunda evliliğin sağlıklı bir temele dayalı olarak kurulması ve sürdürülmesinde bireylerin, onların sosyal çevresinin ve toplumun olduğu kadar devletin de üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi gerekmektedir.

ÖNERİLER

Problem çözme becerisi, çatışma yönetimi, iletişim becerileri, üreme sağlığı-cinsel sağlık, evlilik rolleri, aile planlaması, evlilik hazırlığı, aile ekonomisinin yönetimi gibi evliliğin sürdürülebilirliği açısından büyük önem arz eden konularda yaşanan aksaklıkların, çiftleri boşanma sürecine götürebildiği araştırma sonucundan anlaşılmalı birlikte; sayılan konuları da içerecek şekilde, Evlilik Öncesi Çift Danışmanlığının devlet tarafından tüm çiftlere zorunlu ve ücretsiz olarak verilmesinin, daha sağlam ve mutlu birlikteliklere adım atılması için önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırma sonucunda çiftlerin evlilik öncesi süreçte ve evlilik sürecinde profesyonel anlamda uzman desteğinden yararlanmalarının boşanmaların azalmasında önemli bir unsur olduğu tespit edilmiştir. Buna istinaden çeşitli konularda profesyonel desteğe ihtiyaç duyan çiftlerin, profesyonel destek alabilmeleri için Aile Danışma Merkezleri yaygınlaştırılmalı ve herkesin ulaşılabilirliğini sağlamak adına bu merkezlerdeki hizmetler sosyal güvence kapsamına alınmalıdır. Aynı zamanda bu merkezlere gelen insanlara danışmanlık verecek olan kişilerin de belli eğitimlerden geçmiş, alanında uzman kişiler olması gerekmektedir. Ayrıca, danışmanlık alan kişilerin fayda sağlaması için Aile Danışmanlığı uygulaması üniversitelerin yüksek lisans ve doktora programlarında yaygınlaştırılmalıdır.

Yine kök ailelerin evliliğe müdahalesinin, belli bir olgunluğa erişmeden bilinçsizce ve toplum baskısı ile yapılan evliliklerin, iletişim eksikliğinin, evlilikten beklentilerin karşılanmamasının ve evliliğin sorumluluğunu kaldıramamanın boşanma oranlarının artmasında etkili olduğu araştırma sonucunda anlaşıldığından; toplumu bu konularda bilinçlendirmek adına alanında uzman kişilerce çeşitli eğitim seminerleri, paneller, sempozyumlar ve eğitim programları düzenlenmelidir.

Ayrıca sosyal medyanın çiftlerin birliktelikleri üzerinde yadsınamaz şekilde olumsuz bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçtan yola çıkarak, çiftlere yerel yönetimler ve ilgili eğitim kurumları tarafından sağlıklı internet ve sosyal medya kullanımı konulu eğitim programlarının hazırlanarak sosyal medyanın ilişkilere ne denli olumsuz etkileri olduğu konusunda çiftlerin farkındalığı artırılmalıdır. Ayrıca medyanın aile üzerindeki etkisini olumlu

yöne çevirmek için aile kültürünü cazip hale getiren televizyon programlarına yer verilmelidir. Bu programlarda eş ve çocukların aile kurumu içerisindeki sorumlulukları, aile bağları ve ilişkileri hakkında bilgilendirici ve bilinçlendirici eğitim çalışmaları da yapılmalıdır.

Günümüz koşullarında pek mümkün gözükmesine de daha sağlam temelli evliliklerin yapılabilmesi için belli değerlendirme aşamalarından geçerek kontrollü bir biçimde evliliklerin gerçekleştirilmesinin bireylerin uzun vadede iyiliklerine olacağı düşünülmektedir.

Önceleri ailenin fonksiyonlarından biri olan eğitim fonksiyonu, toplumsal değişim ve dönüşümlerle birlikte ailenin fonksiyonlarından biri olmaktan çıkmış ve devlet çocuğun örgün eğitimini üstlenir hale gelmiştir. Ayrıca çocuğun okula başlangıcı ile okulu bitirişi arasındaki zaman dilimi daha da uzayarak (Ottaway, 1968, s.159) okul, çocukların hayatının büyük bir bölümünde yer eder olmuştur. Buradan hareketle, toplumun algısını kökten değiştirebilmek için çocukluktan başlayarak evlilik ve aile kurumuna ilişkin çeşitli eğitimlerin okullarda öğretmenler aracılığıyla verilmesi gerekmektedir. Benzer şekilde çocuklarda olduğu gibi toplumun evlilik ve aile kurumuna ilişkin algısında köklü bir değişikliğe gidilebilmesi için de devletin çeşitli eğitimlerle toplumu bilinçlendirmesinin boşanmaların azalmasında ve sağlıklı bir evlilik ve aile kurumu için önemli olduğu düşünülmüştür.

KAYNAKÇA

2003 tarih ve 4787 Sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun.

Abalı, S. (2006). Boşanmak İçin Başvuran Kadınların Evlilikteki Cinsel Yaşamlarını Boşanma Nedeni Olarak Görme Durumları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Altunışık, R., Coşkun, R. ve Yıldırım, E. (2017). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Amato, P. R. (2000). The Consequences of Divorce for Adults and Children. *Journal of Marriage and the Family*. 62, 1269-1287.

Amato, P. R., and Previti, D. (2003). People's Reasons for Divorcing Gender, Social Class, The Life Course and Adjustment. *Journal of Family Issues*. 24 (5), 602-626.

Arıkan, Ç. (1996). Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması. Ankara. T.C Başbakanlık ve Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.

Arpacı, F., Tokyürek, Ş. ve Şanlı N. (2013). Boşanmaların Azaltılması ve Ailenin Korunmasına Yönelik Görüşler. *Uluslararası Aile Çocuk ve Eğitim Dergisi*. 1 (2), 36-55.

Ashford, J.B. (2015). The Changing Face of Forensic Social Work Practice: An Overview. Part XIV Forensic Social Work. (Ed. Corcoran, K and Roberts, A. R.) *Social Worker's Desk References-3rd Edition*. Oxford University Press. USA.

Atamtürk, E. (2010). Aile Mahkemeleri Uygulamalarında Yaşanan Sorunların Aile Mahkemesi Uzmanlarının Tükenmişlik Düzeylerine ve İş Doyumlarına Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı. Ankara.

Ayhan, S. (2018). Sebep ve Sonuçlarıyla Türkiye'de Boşanma Sorunu. *Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi*.

Barker, R. L. ve Branson, D. M. (2000). *Forensic Social Work. Legal Aspects of Professional Practice*. Second Edition. London and New York: Routledge Taylor and Francis Group.

Başaran, E. (2013). Ailenin İşleyişi veya Gerçekleştirimi. İçinde Mustafa Aydın (Ed.) *Sistematik Aile Sosyolojisi*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Battal A. (2008). Boşanma Sebepleri. Bilimsel Araştırma Projesi Uygulama Sonuçları. T. C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. İstanbul.

Bayer, A. (2018). Ailede Yaşanan Anlaşmazlıklar ve Çözüm Önerileri. *ANTAKİYAT/Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1 (2), 215-234.

Berg, L. B. ve Lune, H. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Konya: Eğitim Kitabevi.

Binay, M. (2018). Türkiye’de Boşanma Nedenlerinin Analizi ve Alternatif Uyuşmazlık Yöntemleri. *Ombudsman Akademik*. 9, 237-267.

Booth, A. ve White, L. (1980). Thinking About Divorce. *Journal of Marriage and The Family*. 3, 605-616.

Campbell, G. (2012). Evliliğe Karşı-Bir İlişkinin Sosyal, Yasal, Ekonomik ve Psikolojik Sonuçları. (Çev. Habibe Şentürk). İstanbul: Geoaktif Yayınları.

Clarke-Steward, A. ve Brentino, C. (2006). Divorce: Causes and Consequences. New Haven: Yale University Press.

Coontz, S. (2007). The Origins of Modern Divorce. *Family Process*. 46 (1), 7-16.

Çapcıoğlu, İ. (2018). Sekülerleşen Toplumda Bireyselleşen Aile. *Turkish Studies*. 13 (2), 19- 34.

Çiçek, Z. (2014). Boşanmanın Sosyolojik Analizi: Denizli Kenti Örneği. Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sosyoloji Anabilim Dalı. Pamukkale Üniversitesi. Denizli.

Demirel, R. (2020). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklerin Boşanma Deneyimlerine İlişkin Nitel Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Konya.

Doğan, Ş. (2016). Boşanma Nedenlerine Yönelik Tutumlar: Boşanmayı Artırıcı veya Engelleyici Faktörlere Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 5 (4), 991-1011.

Ergin, H. (2004). Eşler Arası İletişim Çatışmaları. Haluk Yavuzer (Editör). Evlilik Okulu. Birinci Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Erkal, M. E. (2006). Sosyoloji. (13. Baskı). İstanbul: Der Yayınları.

Ersöz, A.G. (2011). Türkiye’de Boşanma Olgusu ve Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyoloji Konferansları*. 43 (1), 249-264.

Eyo, U. E. (2018). Divorce: Causes and Effects on Children. *Asian Journal of Humanities and Social Studies*. 6 (5), 172-177.

Fernandez, M. S. ve Veshinski, S. E. (2004). Child Custody and Divorce Assesment Strategies and Interventions. L. Sperry içinde, *Assesment of Couples and Families, Contemporary and Cutting Edge Strategies*. Newyork: Routledge.

Gaulier, B., Margerum, J., Price, A. J., Windell, J. (2007). *Defusing The High-Conflict Divorce*. California: Impact Publishers.

Geniş, M., Toker, B. ve Şakiroğlu, M. (2019). Boşanmanın Çocuklara Etkisi, Çocuğa Söylenmesi ve Ebeveyn Yabancılaşması: Derleme Çalışması. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 3 (3), 190-199.

Gilligan, R. (2004). Promoting Resilience in Child And Family Social Work: Issues for Social Work Practice, Education and Policy. *Social Work Education*, 23 (1), 93-104. doi:10.1080/0261547032000175728

Gladding, S. T. (2002). *Aile Terapisi: Tarihi, Kuram ve Uygulamaları*. Ed. İbrahim Keklik ve İbrahim Yıldırım. Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği.

Hamamcı, Z., Buğa, A. ve Duran, Ş. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Evlilik Yaşantısı ile İlgili Bilgi Kaynaklarının ve Evlilik Öncesi Eğitim İhtiyaçlarının İncelenmesi. *Aile ve Toplum*. 7 (26), 33-50.

Hawkins, A. J., Willoughby, B. J. ve Doherty W. (2012). Reasons for Divorce and Openness to Marital Reconciliation. *Journal of Divorce and Remarriage*. 53 (6), 453-463.

İnan Kırmızıgül, E. (2014). *Yeni Evlenecek Çiftlerin Evliliğe Yönelik Görüşleri İle Üreme Sağlığı Bilgi ve Gereksinimleri*. Yüksek Lisans Tezi. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Hemşirelik Anabilim Dalı. Ankara.

Kalaman, S. ve Çelik, F. (2019). Türkiye'deki Evli Bireylerin Sosyal Medya Kullanımlarının Evlilikleri Üzerine Etkisi: Nitel Bir Araştırma. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 13 (19), 424-453. DOI: 10.26466/opus.589684

Kara, B. ve Doğan, S. (2018). Türk Aile Yapısında Boşanma Nedenleri: Aksaray İli Örneği. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. 1 (2), 48-66.

Karasar, N. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. (25. Baskı). Ankara: Nobel.

Kır, İ. ve Bülbül, Ö. (2012). İslâhiye İlçesinde Boşanma Olgusu Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9 (2), 99-122.

Köroğlu, T. (2013). *Üniversite Gençliğinin Evlilik, Aile Ve Boşanma Konusundaki Düşünce ve Görüşleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Karabük Üniversitesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Karabük: Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.

Kutlar, A., Erdem, E. ve Aydın, F. F. (2012). Kadınların İşgücüne Katılması ile Doğurganlık, Boşanma ve Ücret Haddi Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Araştırma. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*. 7 (1), 149-168.

- Lau, Y. K. (2003). A Critical Review on The Social Work Practice with Post-Divorce Families in Hong Kong. *The Hong Kong Journal of Social Work*. 37 (01), 73-84.
- Levinger, G. (1970). *Marital Cohesiveness and Dissolution: An Integrative Review*. Families in Crisis. New York: Harper and Row Publishers. 107-132.
- Martindale D. A. (2007). Model Standards of Practice for Child Custody Evaluation. *Family Court Review*. 45 (1), 70-91.
- Maschi, T., Bradley, C. ve Ward, K. (2009). *Forensic Social Work Psychosocial and Legal Issues in Diverse Practice Settings*. New York: Springer Publishing Company.
- McDaniel, B. T., Coyne, S. M. ve Holmes, E. K. (2012). New Mothers And Media Use: Associations Between Blogging, Social Networking, And Maternal Well-Being. *Maternal And Child Health Journal*. 16 (7), 1509-1517.
- Merriam S. B. (2013). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. Turan, S. (Ed.) Ankara: Nobel.
- Mitrani, V. ve Perez, M. (2003). Structural-Strategic Approaches to Couple and Family Therapy. T. W. Sexton içinde, *Handbook of Family Therapy From Strategic to Sistic to Narrativ Model*. Newyork.
- Nazlı, S. (2012). *Aile Danışmanlığı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Nevid, S. J. (2009). *Psychology: Concepts and Applications*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Ottaway, A. K. C. (1968). *Education and Society: An Introduction to the Sociology of Education*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Özel, Ç. ve Tatar E. (2008). Aile Mahkemelerinin Yapısı ve Kararları Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Sosyoekonomi Dergisi*. 1, 49-88.
- Özgüven, İ. E. (2001). *Ailede Yaşam ve İletişim*. Ankara: Pedrem Yayınları.
- Özügurlu, K. (2006). *Eşlerde Problem Çözme*. Ana – Baba Okulu (12. baskı). İçinde (201- 219). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Rose, P., Beeby, J. ve Parker, D. (1995). Academic Rigour in The Lived Experience of Researchers Using Phenomenological Methods in Nursing. *Journal of Advanced Nursing*. 21 (6). 1123-1129.
- Sahler, Z. J. O. (1987). *Understanding and Caring for The Child in Crisis. When Children Suffer: A Sourcebook for Ministry with Children in Crisis*. Lester, A. D. (Ed.). Pennsylvania: The West-minster Press.

Saleh, M. ve Mukhtar, J. I. (2015). Social Media and Divorce Case Study of Dutse L.G.A. Jigawa State. IOSR Journal of Humanities and Social Science. 20 (5), 54-59.

Saygılı, S. (2005). Ruhen ve Bedenen Sağlıklı Çocuk Yetiştirmek. İstanbul: Hayat Yay.

Shackelford, T. K., Besser, A. and Goetz, A. T. (2008). Personality, Marital Satisfaction and Probability of Marital Infidelity. Individual Differences Research. 6 (1), 13-25.

Sürerbiçer, F. S. (2008). Boşanmış Bireylerin Deneyimlerine Göre Evlilik Eğitimi Gereksinimi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı. Yaşam Boyu Öğrenme Bilim Dalı. Ankara.

Şentürk Dızman, Z. (2019). Sosyal Medyanın Boşanmaya Etkileri. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi. 6 (4), 548-555.

Tarhanacı, M. (2017). Boşanma Avukatlarının Anlatısıyla Trabzon'da Aile ve Boşanma Olgusu. İMGELEM. 1, 89-120.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2014). Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması. İstanbul.

T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı. (ASAGEM) (2009). Boşanma Nedenleri Araştırması. Ankara: T. C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı. (ASAGEM) (2011). Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

Thompson, N. (2013). Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak. Cankurtaran Öntaş, Ö., Hatiboğlu Eren, B. (Ed.) Ankara: Dipnot Yayınları.

Timurturkan, M. (2018), Aile Birliğinin Bozulması: Boşanma ve Yeniden Evlenme. Adak, N. (Ed.) Değişen Toplumda Değişen Aile. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Uğur, S. B. (2014). Günümüzde Kadının Boşanma Deneyimleri: Akademisyen Kadınlar Üzerine Bir Araştırma. Mediterranean Journal of Humanities. 4 (2), 293-326.

Yıldırım, N. (2004). Türkiye'de Boşanma ve Sebepleri. Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı. 28, 59-81.

Yıldırım, A. (2005). Kişilerin Empatik Eğilimleri ile Boşanma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 22, 233-242.

Yıldırım, S. (2020). Boşanma Sebepleri Üzerine Bir Araştırma. Sosyoloji ve Psikoloji Araştırmaları. 13-43.

Yıldırım A. ve Şimşek H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. 10. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, Ş. ve Baydur, H. (2017). Boşanma Sürecinde Sosyal Hizmet Uygulamaları. İçinde Yücel, D., Gönültaş M. B. (Ed.) Adli Sosyal Hizmet: Yaklaşım ve Müdahale. Ankara: Nobel.

Zastrow, C. (2010). Sosyal Hizmete Giriş. Durdu Baran Çiftçi (Ed.). Ankara: Nika Yayınevi.